

Resensies / Reviews

- Viljoen, Hein & Van der Merwe, Chris N. 2007. **Beyond the threshold: explorations of liminality in literature.** New York: Peter Lang.
(*M. Chapman*) 201
- Meihuizen, Nicholas. 2007. **Ordering empire: the poetry of Camões, Pringle and Campbell.** Oxford: Peter Lang.
(*M. Taljard*) 204
- Koch, Jerzy. 2002. **Outsider onder de zijnen: vormen van xenofanie in de Afrikaanse roman.** Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
(*S.P. Olivier*) 206
- Malan, Lucas. 2008. **Vermaning: gedigte 2003-2007.** Pretoria: Protea Boekhuis.
(*C.J.A. Vos*) 208
- Smit, Rosa. 2008. **Die begeleiding van duiwe.** Pretoria: Protea Boekhuis.
(*M. Taljard*) 211
- Joubert, Irma. 2007. **Tussen stasies.** Pretoria: LAPA Uitgewers.
(*L. Viljoen*) 213
- Bloemhof, François. 2007. **Jagseisoen.** Pretoria: LAPA Uitgewers.
(*H. de Kock*) 215
- Paul, Chanette. 2007. **Springgety.** Pretoria: LAPA Uitgewers.
(*S. Meyer*) 217

Morren, Ruth Axtell. 2007. Lenteliefde . Wellington: Lux Verbi.BM. (<i>L. van der Merwe</i>)	219
Kotzé, Willem D. 2008. T'sats se kind . Pretoria: Protea Boekhuis. (<i>M. Viviers</i>)	221

Resensies / Reviews

Literature, post-postapartheid?

Viljoen, Hein & Van der Merwe, Chris N. 2007. *Beyond the threshold: explorations of liminality in literature*. New York: Peter Lang. 272 p. ISBN: 978-1-4331-0002-4.

Reviewer: M. Chapman
Department of English, University of KwaZulu-Natal

This volume of articles, like its predecessor *Storyscapes* (Viljoen & Van der Merwe, 2004), arises from an NRF project, Poetics of boundaries and hybridity, a project of the Research unit Languages and literature in the South African context, at the North-West University (Potchefstroom Campus) to which most of the contributors are affiliated.

The main finding of *Storyscapes*, according to the editors, was the “strong transformative power of in-between spaces” (p. 3) and the finding of the current volume is that “despite unmistakable signs of renewal and a new order (in South Africa)” the general impression conveyed by the texts under consideration is that South Africa “still is in an uncertain and ambivalent state of interregnum ... [that] the country today is in an essentially liminal state” (p. 25).

Liminal – a term derived from the word *limen*, meaning threshold – is a psychological term denoting the threshold between the sensate and subliminal, a term that has entered postcolonial theory to locate an interstitial space between fixed identifications where difference, or cultural hybridity, or transgressive acts, may open new worlds of possibility, new narratives by which to live. Bakhtin (*heteroglossia*) and Bhabha (*hybridity*) are key figures. This volume, however, traces liminal back to Arnold van Gennep’s *Rites de passage* (1908; *The rites of passage*; transl. by M. Vizedom & G.L. Caffee, 1960) according to which traditional rites consist of three phases:

separation, transition, incorporation – the liminal being the phase of transition. This anthropological “thesis” was refined and extended by V.W. Turner (*The ritual process: structure and anti-structure*, 1969) to include a range of social, cultural and individual (as distinct from group-tribal) psychological phenomena.

Such is the “theoretical model” introduced by the editors and applied by the contributors to the texts of, among others, Winterbach, Vladislavić, Wicömb, Schoeman, Campbell, Plomer, Livingstone, Coetzee, Mda, Brink, Hambidge and Krog. What emerges – although this is not articulated by the editors or the contributors – is what Attridge has called the “singularity of literature” (*The singularity of literature*, 2004). The close attention that the contributors give to the authors’ actual texts ensures that we, the readers, enter literary imaginations that escape social and political grids. Whereas our politicians pronounce on grand schemas, these authors reject the cliché and enter into the subjective experience of living amid ongoing transition. Du Plooy’s observation on Winterbach’s achievement (in the novel *Niggie*) holds for the other writers under discussion: “the use of old and well-worn phrases in a new and ironic context questions the concepts behind the words ... the novel *Niggie* [set at the time of the Boer War] is a novel about the future” (p. 42, 43).

With such a critical perspective – past significance in relation to present meaning – the volume as a whole directs the reader to future possibilities not so much postapartheid as *post-postapartheid*. For despite shifts since 1990 towards civilian time, the possibilities of reconciliation and healing, as Krog explores in her volume of poetry *Kleur kom nooit alleen nie* (2000), remain elusive and continue to challenge the literary imagination.

What could have benefited this volume, I feel, would have been less fastidiousness by almost every contributor in rehearsing the definition of liminality with reference to Van Gennep and Turner. (The two begin to assume the stature of oracles.) The result is several clumsy and unnecessary endorsements of the “big idea” (liminality). As Taljard concludes her article on Krog: “It would therefore appear that there is a definite correlation between being in a liminal zone and actions that may lead to peace and reconciliation between people” (transl. by A. van der Merwe, p. 266).

Such one-to-one correlation, however, is precisely the “diagram” (the writing to order) that Krog is determined to avoid; that Taljard, despite her formulaic conclusion, also avoids as she astutely pursues Krog’s “liminal”-use – if we must reiterate the term – of the

word *liefde* (love): a word eroded by its overuse, but a word which (as Taljard observes) Krog in her poem “liefdeswoord” revitalises, a word to which she gives newness, transgressive potential, threshold power, as she places the stale romantic accretions of the word *liefde* against the harshness of the sounds that make up the word. The mellifluous “l” sound, for example, is associated with *weerloos[heid]* (defencelessness) to lead the poet to an insight similar to Van Niekerk’s (in *Agaat*): “Wat is die ware aard van wat mens so maklik ‘liefde’ ... noem?” Love for a person, for the country of her skull, Krog comes to understand, involves our fighting each other till we bleed (“dat ons mekaar tot bloedwordens toe beveg”). For, paradoxically, it is out of conflict that the tough love of reconciliation may find its sustenance.

After recurrent commentary on *Country of my skull*, it is refreshing to have Krog returned to us here as a compelling poet of the Afrikaans word. In fact, it is refreshing in the volume as a whole to encounter several poets (Campbell, Plomer, Livingstone, Hambidge) when the art of poetry is so neglected in postcolonial literary studies.

The two chapters that fall outside specifically South African literary subject-matter (Ettinger on “matrixial transference” – an unconscious *feminine* irruption of ethics in aesthetics – and Harel on HØeg’s *The woman and the ape*, the latter illustrative of “interspecies liminality”) are illuminating in their own right. This notwithstanding, comparative references to the local scene could have provided useful pointers to the fact that South Africa is not globally “apart” from the threshold identities symbolised in the “matrixial” and the “interspecies”. (The articles on Schoeman, Livingstone, Coetzee and Hambidge present possible perspectives for analysis.) I mention the comparative focus because this volume, I think, offers a valuable addition to the critical reading list of any postgraduate course on South African literature, post-postapartheid. An index, in this respect, would have been helpful.

Die verhouding tussen estetiese response en ordende sisteme

Meihuizen, Nicholas. 2007. **Ordering empire: the poetry of Camões, Pringle and Campbell.** Oxford: Peter Lang. 283 p.
Prys: SFr. 89,00. ISBN: 978-3-03911-023-0.

Resensent: M. Taljard
Skool vir Tale, Potchefstroomkampus,
Noordwes-Universiteit

In die eerste hoofstuk van *The order of things* toon Foucault aan hoe Velázquez se *Las meninas* met sy komplekse ordening van perspektieflyne terselfdertyd self-referensieel is én representasie afwys, deurdadig klem lê op sowel sy eie inherente wetmatigheid as op sy leë kern. Voortvloeiend hieruit spruit sy argument dat alle geskiedkundige tydperke gekenmerk word deur 'n onderliggende diskoers van wat "waarheid" behels en dat kunswerke wat tydens bepaalde periodes geskep word, meestal dié "waarheidsbeginsels" representeer deur bewuste of onbewuste appropriasie van die heersende kennissisteme of episteme (verwant aan Thomas Kuhn se "paradigmas"). Radikale en relatief skielike bewussynverskuiwings vind egter van tyd tot tyd plaas en verander daarmee ook die ordenende beginsels waarop die mens se wêreldbeskouing berus. Nicolas Meihuizen se *Ordering empire*, waarin hy die representasie van die bemoeienis van *empire* in Suidelike Afrika ondersoek aan die hand van die werk van Luis Vaz de Camões, Thomas Pringle en Roy Campbell, steun op hierdie beginsel van epistemiese periodisering.

Meihuizen se teksontledings toon in welke mate Camões se werk gerig word deur die ordenende sisteem van die Renaissance (*similitude*) met sy mediërende mitologieë wat 'n konseptuele kontinuum tussen Europa en Afrika impliseer. Op sy beurt word Pringle se werk gerig deur die negentiende-eeuse moralistiese denksisteem, gebaseer op verskille (en die vreemdheid van Afrika), terwyl Campbell se werk grootliks aansluit by die twintigste-eeuse anti-modernistiese beweging binne die modernisme met sy klem op tradisie en die bewussyn van beperktheid (*analytic of finitude*). Hoewel deeglik aangetoon word in welke mate die verskillende digters se werk en hulle kritiek op die empire deur die uiteenlopende episteme waarin hulle leef, beïnvloed word en dit representeer, is Meihuizen se teksontledings genuanseerd en vindingryk. Hy maak trouens in sy inleiding die werkwyse bekend wat hy redelik konsekwent volhou: "I fol-

low the route laid out by Foucault but am wary of placing monolithic conceptual impositions on the eras under study.”

Ordering empire bevat fassinerende insigte en nuwe perspektiewe op die poësie van die digters onder bespreking, maar ook op die interpretasie van (Suider-Afrikaanse) geskiedenis en representasiesisteme as sodanig. Die teoretiese basis word breedvoerig uiteengesit, en die argument verloop vlot en logies. Hoewel die inleiding ’n redelik volledige oorsig oor die werk as geheel bied, mis ek tog ’n stewige vergelykende slot. In die plek daarvan verskyn in die *Afterword* ’n vlugtige bespreking van moderne tendense wat m.i. reeds in die teken staan van ’n nuwe (postmoderne?) episteme en daarom dalk eerder deel van die hoofwerk sou kon uitmaak. Ook die balans tussen die relatief lang besprekings van Camões en Campbell se werk (onderskeidelik 68 en 86 bladsye) teenoor die bespreking van Pringle (in 42 bladsye) trek die teks effens uit proporsie.

Ondanks die feit dat ’n omvangryke aantal boeke en artikels oor representasies van kolonialisme in die Suider-Afrikaanse letterkundes reeds bestaan, is *Ordering empire* literêr-teoreties gesproke tog ’n waardevolle toevoeging. Hoewel dit uiteraard vir ’n professionele gehoor geskryf is, het ek die styl egter onnodig dig en ontoeganklik gevind, veral vanweë die lang sinne, oormatige gebruik van hakies en parentese, maar ook omdat die skrywer m.i. nie altyd daarin slaag om die hoogs abstrakte aard van sy teoretiese en filosofiese raamwerk helder en duidelik te stel nie. Hoewel die byna perfeksionistiese klem op eksakte uitdrukking in baie gevalle ’n pluspunt vir die teks is, kan dié woordrykheid tog op die lange duur tot frustrasie by die leser lei.

Oorkoepelend gesien, stel Meihuizen se werk ’n hoë standaard en word die problematiese verhouding tussen die estetiese response op kolonialisme en die uiteenlopende ordenende sisteme wat daaraan beslag gegee het, hier meesterlik aan bod gestel en op gebalanseerde wyse beredeneer.

'n Ander soort vreemdeling in ons midde

Koch, Jerzy. 2002. Outsider onder de zijnen: vormen van xenofanie in de Afrikaanse roman. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 492 p. Prys: € 12,00.
ISBN: 83-229-2250-7.

Resensent: S.P. Olivier
Departement Afrikaans en Nederlands,
Universiteit van KwaZulu-Natal

Die snorman van die Afrikaanse letterkunde is hoe die meeste Suid-Afrikaanse letterkundige akademici waarskynlik na Jerzy Koch, hulle Poolse kollega, sal verwys.

Oor die laaste dekade het hy 'n kleim afgesteek, nie alleen deur sy omvattende literatuurgeskiedenis van die eerste fase van die Afrikaanse letterkunde (in Pools!) nie, maar ook deur sy onvermoeide ywer om die studie van Afrikaans en die wyer Suider-Afrikaanse kultuur in Pole (en die ou Oos-Europa) te bevorder.

Sy jongste publikasie, *Outsider onder de zijnen: vormen van xenofanie in de Afrikaanse roman*, het onlangs beskikbaar geword, hoewel die publikasiedatum 2002 aandui. Ook hierdie publikasie is in sekere opsigte uniek: 'n lywige studie in Nederlands oor die Afrikaanse letterkunde en in Pole uitgegee.

Neem kennis, diegene wat meen dat hulle Afrikaans gaan doodsmoor, en diegene wat voorgee dat tensy 'n mens in Engels studeer en publiseer, jy nie eintlik 'n beduidende akademikus kan wees nie ... Want hierdie nuwe boek (en die eerste omvangryke studie toeganklik vir ons hier in die Suide), is duidelik die werk van 'n deeglike en belese akademikus, vertrou met sowel die Afrikaanse literêre sisteem as die Europese letterkunde in breër verband. Veral betekenisvol is die bekendstelling aan veral Poolse letterkundiges en filosowe, waarmee daar volgens my vir die eerste keer 'n venster oopgemaak word wat vir dekades agter 'n ystergordyn verskuil was.

Hiervan is Koch se gebruik van die woord *xenofanie* 'n goeie voorbeeld. In Afrikaans is ons goed (séér!) vertrou met die begrip *xenofobie*, maar met hierdie werk van hom voer Koch vanuit die Poolse kultuurstudiesfeer 'n nuwe insig in op die probleem van vreemdelingskap in ons, (en skynbaar ook die Nederlandse), literêre terminologie.

Xenofanie, verduidelik Koch, is “het fenomeen van de verhouding tot de vreemden en de relatie met het vreemde” (p. 13) – die manifestering of openbaring van die vreemde en die onbekende, dus. Dit gaan daarom nie net oor die tipiese beskrywing van die *outsider*-figuur nie, maar veel eerder oor die manifestasie van die “ander”, die vreemde in en rondom ’n viertal Afrikaanse romans: Hettie Smit se *Sy kom met die sekelmaan*, Karel Schoeman se *Na die geliefde land*, Dolf van Niekerk se *Die son struikel* en Etienne Leroux se *Sewe dae by die Silbersteins*.

In die eerste twee hoofstukke gooi Koch die net van die ander egter wyd en interessant. Sy oortuiging, juis ook as ’n buitestander wat inkyk op die Afrikaanse taalgemeenskap, is dat mense van “niet-Afrikaanse (laat staan niet-Afrikaner) afkomst hebben in die emancipatieprocessen van de Afrikaanse taal en in die ontwikkeling van de Afrikaanse literatuur altijd een grote rol gespeeld” (p. 15).

Die blik op en van die buitestander in die Afrikaanse letterkunde is vir Koch dus veel ruimer as die tradisionele *outsider*-figuur as ’n karakter binne die prosa of drama. Dit gaan veel eerder oor hoe dit wat anders of onbekend is, in die Afrikaanse taal- en literatuurwêreld as ’n soort katalisator intree en optree.

So daarna gekyk, is die begrip *buitestander* meer empaties: dit is nie vir Koch in die eerste (of laaste) plek iets wat onthutsende, vervreemdende of antagonistiese kwaliteite het nie, en ook nie iets wat eenduidend of enkelwerkend is nie. Dit is die wisselwerking tussen die vreemde of onbekende en die vertroude wat met die openbaring ter sprake kom – juis daarom ook die hooftitel van die publikasie.

Die tweede hoofstuk, met ’n sterk filosofiese onderbou, het as sentrale motief die buitestander as die morele wese binne die maatskappy en in verhouding tot ander. Sy/haar moraliteit spruit uit die feit dat deur haar aanwesigheid die vraag ontstaan oor hoe die gemeenskap verantwoordelikheid aanvaar vir wat en hoe hulle is.

Ek vind dit ’n boeiende en goed-verantwoorde bydrae, waarin die opvatting van ’n hele aantal denkers uit sowel die Wes- as Oos-Europese sisteme aan die orde gestel word. Dit is binne hierdie ruim en veeleisende opvatting oor “vreemdelingskap” juis binne die vertroude, wat Koch die Afrikaanse literêre tekste onder die loep neem. Hy kyk uitgebreid na die resepsie van die werke, en dan na die teksinherente faktore wat met die vreemde te make het, dit tematies rondom karakterisering (daarom die prosatekste?) ontgin of dit pro-

beer verwoord. Telkens val die klem anders, word die insig in en uitsig op die gesig van die vreemde, nuut.

Hierdie uiteenlopende perspektiewe is opsigself iets xenofanies. En, ek vermoed, so ook die gemaklike styl waarin Koch skryf. Hierdie toeganklikheid (let wel: nie gemoedelikheid nie ...) van akademiese skryfsels geniet nog steeds nie 'n hoë prioriteit hier by ons nie. Ook deur sy aanslag bied die skrywer 'n omvattende aanvullende nota oor sy eie aanwesigheid as 'n bekende vreemdeling in die Afrikaanse midde.

Bo en behalwe al die ander interessante bydraes wat Jerzy Koch met hierdie studie in ons letterkundige sfeer indra, is dit hopelik ook 'n tydige waarskuwing dat daar groter erns daaraan bestee moet word om ons jonger geslag letterkundiges behoorlik vertrouwd te maak met Nederlands. Dit mag inderdaad een van die taaldiasporiese neerslae wees dat ernstige en omvattende studies oor die Afrikaanse letterkunde dalk in 'n groter mate verder vorentoe in Nederlands gaan verskyn.

Treffende gedigte oor maan en duister

Malan, Lucas. 2008. Vermaning: gedigte 2003-2007. Pretoria: Protea Boekhuis. 52 p. Prys: R110,00. ISBN: 978-1-86919-228-0.

Resensent: C.J.A. Vos
Fakulteit Teologie, Universiteit van Pretoria

Vermaning is die sesde digbundel uit Lucas Malan se hand. Malan het hom reeds ondeskei as 'n fyn wewer van tekste. *Vermaning* is geen uitsondering op die reël nie. Taal word op 'n vernuftige wyse ingespan om die gedigte af te werk. Malan se fyn taalaanvoeling en behendige taalomgang is indrukwekkend (vgl. byvoorbeeld: "Hier slaap hulle nou, die sagte blou geveerdes / wat naglank van die heilsame Melkweg kan drink."). Van meet af bekoor die gedigte, soos 'n maan oor die see. Die maanstrale verlig die dansende fosfor in die uitspoelende seewater. Net so laat Malan die verse in die bundel dans.

Die buiteblad as estetiese gebeure gee alreeds 'n voorspel op die dans van die bundel. Die maan wat grootoog oor die berge na die roerende water kyk, maak die leser daarop bedag dat die kosmiese 'n hartklop in die bundel is. Die bundel bestaan uit drie afdelings met

die maan as deurlopende tema. Die bundeltitel, *Vermaning*, is 'n aanmaning van hoe die gedigte bekyk (bewonder) moet word. Die digter wil die leser as 't ware vermaan om ag te gee op die grootsheid van die hemelruim en die kleinheid van die mens. Hierdie spanning en paradoks loop dwarsdeur die bundel.

In die tweede gedig, "Die sterre voorspel", maak die digter die kosmiese wonder oop. Hy beskryf die maan se erotiese gereedmaak delikaat. Sy grimeer haar na gelang van wat die Bul verlang. Saans bak sy "mooi / broodjies, volrond, ...". Sy gedra haar fatsoenlik, al weet sy van groter dinge. Sy wag kuis op die koms van die Bul. Malan speel vernuftig met klank: gelang, verlang, gang. Maar meer as dit: hy skep ook betekenis deur klank. Hierdie gedig, en daar is talle ander voorbeelde, getuig van bedrewe vakmanskap.

Die leser kry 'n blik op die grootsheid van die hemelruim in die gedig "Gietery":

Onsaglik van skaal is die chemo-teater
 waar sterre, dwaalgoed en ander klonte
 materie deur die kosmos duisel
 en verdig tot volwaardige ruimteling
 wat 'n ganse konstellasie kan verstel
 om iets van die ewigheid voor te hou –

Die grootsheid van die kosmos is egter nie 'n teater van skouspel nie. Daar is sprake van 'n verblufte maan wat in die oorverhitte kom skommel. In die kosmiese arena word getuimel. Daar is ook kosmiese bedreiging. Die een planeet kan 'n ander byvoorbeeld verduister. 'n Planeet soos Pluto kan sy status as planeet prysgee. Hierdie verlies aan prestasie word deur die golf as metafoer beskryf. Die Groot Meester, Pluto, se posisie word deur onbekendes, verstoek in die agterveld, bedreig. In die bundel is daar spanning en kontras tussen "skep en verwoes". Onder mense is daar ook spanning tussen ryk en arm, maar God is besorg oor almal. Hy laat 'n lamwitwolk oor ons almal hang. Die maan is by mense se wel en wee betrokke. Onversteurd kom die deftige maan op, maar sy is ook uitgelewer aan kosmiese kragte sterker as sy. Sy word gedwing om nukkerig en teen haar sin in af te sak na die agterplaas waar 'n norring meelopers hulle versamel. Soos met die maan gaan dit ook met mense. Ondermaans is daar ook veles wat kla dat hulle bestaan ongunstig verloop en dat die vors hulle benadeel en verontagsaam.

Vir hierdie leser is "Nocturne" 'n besonder roerende gedig. Klank, beeld en beweging vloei saam in die gedig. Die musiek van Chopin wat met sterre vergelyk word, is verrassend en vars. Die ervaring

van klank is genesend, lange-saam ('n diepsinnige woordskepping). In die gedig is daar sprake van die voldragte maan. Die maan wat opkom, styg en ondergaan. Ook die maan is in haar gange verganklik. Die slotstrofe voer na 'n hoogtepunt: die Melkweg bulk en vra dat die melk wat kom uit gras (natuur) en klawer (musiek) in die nag se leë emmer moet dawer. "Dawer" is 'n sterk klankmatige woord. Almal moet kan hoor.

Die tweede afdeling word met 'n kosmiese stryd geopen. Die maan speel tweede viool, want die verslinding van 'n klein kosmiese sfeer deur 'n ander word voltrek: 'n maansverduistering. Die lydsame maan word verswelg deur 'n gulsige skyf van 'n Ander. Skepping en verwoesting is 'n deurgekomponeerde tema in die bundel.

"Weer op Pearston" is 'n ontroerende gedig oor Ernst van Heerden. Met pragtige metafore word die dorp en die woonhuis waar hy gebore is, verbeeld. Ernst van Heerden se verlies word ook aangrypend beskryf. "Een na die ander / ledemaat" word afgekap. Die digter gebruik 'n bekende metafoor van Van Heerden om die verlange van die huis na sy terugkoms te beskryf. "Trosse vlermuise hang onderstebo / om aan die tepels van die sterre te drink ..." In dié gedig besing Malan die vergange geluk, maar helaas, alles kom tot niks.

Die nietigheid van die lewe is nie net 'n menslike ervaring nie, maar ook 'n dierlike belewing. Die digter kyk met deernis na die weerloses. Die afskeidsproses word deur Malan aangrypend en empaties in "Uitvaart" verbeeld. "Tot verlossing intree en die pels verstil."

In die slotgedig van Afdeling drie, "Memorandum", kom vier trefwoorde voor: eensaam, angs, aardig en verlate. Dit is die grondtone van hierdie liriese en metafories ryk bundel. Daar is die kosmos se grootheid en die mens se kleinheid; en tog is groot en klein aan magteloosheid en verganklikheid onderwerp.

Vir die resensent is *Vermaning* uit die hand (hart) van 'n digmeester. Al wat effens hinder, is die oordadige "wat konstruksie" in die gedig "Deurnag". Die liriese kwaliteit van die bundel is hooggestem.

'n Soeke na identiteit

Smit, Rosa. 2008. Die begeleiding van duiwe. Pretoria: Protea Boekhuis. 26 p. Prys: R135,95. ISBN: 978-1-86919-199-3.

Resensent: M. Taljard
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

Marcella de Boom se skildery *Lemontree*, wat op die omslag van Rosa Smit se bundel *Die begeleiding van duiwe* verskyn, is in meer as een opsig 'n gepaste keuse. Eerstens en voor die hand liggend omdat die pragtige ontwerp en ryk kleure onmiddellik die oog vang. Daarbenewens gee die oordadigheid en sinlikheid van die ontwerp 'n voorsmakie van wat die leser in hierdie bundel te wagte kan wees. Dit is inderdaad 'n goed versorgde en aanskoulike bundel waarop Protea Boekhuis met reg trots kan wees.

Na 'n stilte van 22 jaar sedert die verskyning van *Krone van die narsing*, is dit nie verbasend dat *Die begeleiding van duiwe* 'n lywige bundel met 'n groot verskeidenheid temas geword het nie. Smit se liefdesgedigte is van die mooistes wat onlangs in Afrikaans verskyn het en behoort by 'n breë spektrum lesers aanklank te vind, veral by vroue. Die temas sluit in die liefde tussen ouer minnaars, afskeidsgedigte en gedigte oor die liefde tussen moeder en kind. Dikwels is die liefdesgedigte intiem verweef met die stryd in Israel en Suid-Afrika of met die religie, soos in "n Psalm vir die roos": "maar ek is nou so ver / van U verwyder / as wat rose van die winter is ... en net my klere wat nog ruik na u liefkosings" (p. 100). Verder kom die politieke onrus in Suid-Afrika en Israel by herhaling voor, asook die reis, die vrou, religie en 'n magdom figure soos Jesus, Moeder Maria, Paulus, Luther, Andrew Murray, Mendelssohn, Sylvia Plath, Jassar Arafat en talle ander. Voëls, en spesifiek duiwe, dien as skakel wat die uiteenlopende temas en sferes saamsnoer.

Uiteindelik vorm al dié motiewe saam die basis van 'n soeke na identiteit en die besef van 'n innerlike verskeurdheid wat uit die bundel spreek, soos vergestalt deur die reismetafoor en die voortdurende spanning tussen die ek en die ander, Suid-Afrika en Israel, die aardse en die verhewene, godsdiens en die lyflike. Die gedig "Oorskryding" (p. 33) opper die problematiek van grensoorskryding en die opheffing van grense: "n grenslyn heg nie maar verdeel." Tog word die verskeurdheid in die slot van dié gedig kortstondig opgehef deur die vervaging van die grense tussen die spreker en die geliefde, die openbare en die private ruimtes, liefde en oorlog, minnaar en

soldaat: “In die hoë vlug / stroom verrukte swerms / oor alle grense / en jy hou my dop / soos ’n verkenner / sy kompas.”

Vir diegene wat poësie lees as geestesverryking en vir die suiwer welbehae daarvan, behoort *Die begeleiding van duiwe* baie vreugdevolle leesure te verskaf. Akademiese poësielesers daarenteen, sal waarskynlik die Sondagmiddagse oordadigheid wat die bundel van begin tot end kenmerk, steurend vind. Min blyke van selfbeheersing kan by die lees daarvan bespeur word. ’n Mens kom selfs in die versoeking om die woord *voluptuous* in verband met baie van die gedigte te gebruik. Hoewel Smit beslis ’n aanvoeling het vir die digterlike woord en frase en gemaklik in beelde dink, is te veel gedigte eenvoudig té weelderig en maak sy té dikwels gebruik van ondeurdagte en stofgetrapte beeldspraak, soos in “Huis” (p. 49): “my huis van lig / wat ekstasies deur ruimtes spoel.” Die woord “ekstasies” kan gerus maar geskrap word uit die geleedere van poëtiese woorde in Afrikaans! Ook die gedigte “’n Treurdig” (p. 23) en “Vlerkslag II” (p. 85), tesame met etlike ander, kon liefsweggelaat gewees het. Oor die algemeen sou die bundel gebaat het as die digter/keurder gehou het by die goue reël dat wat weggelaat word uit sowel ’n gedig as uit ’n bundel, veel belangriker is as dit wat uiteindelik oorleef! Tog moet onmiddellik bygevoeg word dat waar dié beginsel wel toegepas is, gedigte van ware elegansie tot stand kom, soos “Winter I en II”, “Tuinstoel”, “Die Soldaat”, “Herinnering”, “Triomf”, “Van drie of vier in ’n kamer” en “Die Vlughtige” waaruit die volgende pragtige strofe kom: “Buite lê die stad / in windsagte as. / Gebeure vlieg in ’n spieël, / op die doek net ’n haarlyn van ’n kwas” (p. 59).

Hoewel die meeste gedigte bekoor deur wat Julia Kristeva hulle *Klangfarbenmelodie* noem en oor die algemeen getuig van knap vormgewing, is daar dikwels ’n hinderlike gebrek aan subtiliteit en te veel gedigte dra nog te swaar aan die stem van ander digters, veral Antjie Krog. Dit is ook duidelik dat die digter nie altyd in beheer bly van haar stof nie.

Oorkoepelend gesien moet ’n mens Protea Boekhuis egter krediet gee dat hulle in die huidige ekonomiese omstandighede nog enigszins bereid is om poësie te publiseer, spesifiek vir hierdie afgeskepte nismark. Daar is beslis ’n behoefte by nie-akademiese lesers aan digbundels wat minder “moeilik” en intellektueel is en wat tot diegene spreek wat sensitief is vir die woord sonder dat hulle in akademiese diskoerse verstrik wil raak.

Die oorwinnende krag van die menslike gees

Joubert, Irma. 2007. **Tussen stasies.** Pretoria: LAPA Uitgewers. 518 p. Prys: R160,00. ISBN: 978-0-7993-3865-2.

Resensent: L. Viljoen
Departement Engelse Studies,
Universiteit van Suid-Afrika

Die aankoms in 1948 van 83 Duitse weeskinders in Tafelbaai was die uiteinde van 'n omstrede veldtog van die Dietse Kinderfonds. Een van die dryfvere was etniese purisme: sommige bestuurslede het voorkeur gegee aan kinders met 'n Ariese stamboom. Sommige kinders is in Duitsland afgekeur weens hulle Poolse, Russiese of Joodse bloed, of hulle Rooms Katolieke geloof. Die hoofrede vir hierdie projek was klaarblyklik ideologies: die kinders moes protestantse Afrikaners word wat die Afrikanergetalle sou versterk.

Teen hierdie historiese agtergrond klee Irma Joubert haar roman, *Tussen stasies*, in. Die boek vertel die verhaal van 'n Duitse weeskind, Gretl Schmidt, en haar verhouding met Jakób Kowalski, 'n lid van die Poolse Tuisfront wat haar as dogterjie van amper sewe teen sy sin moet versorg. Gretl se reis begin wanneer sy deur haar Joodse Oma in Pole van die trein op pad na Auschwitz gedwing word om so die dood vry te spring. Twee van Oma se beginsels bly haar by: huil help nie en dink aan iets anders as jy bang word. Die leser volg die skrande, maer dogtertjie se wedervarings en grootwordproses van vier jaar deur Pole as Gretz, wat nie mag sê dat sy Duits is en haar ouma Joods was nie, haar afskeid van Jakób in Kiel om gekeur te word vir die groep Duitse wesies op pad na Suid-Afrika as Gretl (of Gretchen, soos hy haar noem), haar mondigwording as Grietjie Neethling, "Christendogter, Afrikanerdogter – en trots daarop" (p. 240), en haar uiteindelijke herontmoeting met Jakób Kowalski.

Die karakterisering van veral Gretl en Jakób is treffend en dié van die ondergeskikte karakters oortuigend. Dwarsdeur haar wedervarings bly die leser bewus van Gretl se beslistheid en innerlike krag: "Sy lyk dalk klein en weerloos, ... maar êrens binne skuil 'n staalharde kern" (p. 44). Sy hanteer die verwarring en konflik wat uit ras-, kultuur-, taal- en godsdienverskille spruit met skrandeheid en 'n verstommende insig, gesteun – en soms ondermyn – deur die

sprokies van haar verlede. Uiteindelik is dit juis haar onvermoë om aan hierdie emosies en diep onderdrukte herinnering aan die trauma van haar kleintyd uiting te gee wat uitloop op haar totale ineenstorting en die bevredigende ontknoping van die verhaal.

Sy aanvanklike onwilligheid om betrokke te raak ten spyt, kry Jakób se sagsinnige empatie met en bewondering vir die tenger dogtertjie in sy sorg die oorhand. Uiteindelik besef hy dat hy enigiets vir die klein mensie sal doen. Die swaarste ding wat hy in sy lewe moet doen, is dan ook om haar by die weeshuis af te gee in die geloof dat dit vir haar beswil sal wees. Die band van vertroue tussen hulle word versinnebeeld in die houtkruisie van sy afskeidsgeskenk aan haar, asook die maan wat tegelyk oor Pole en Suid-Afrika skyn. Net hý ken haar geheime; net hý kan haar uiteindelik help om daardie geheime met haar Afrikaans-Protestantse gesin te deel en so haar innerlike konflik en vrese te besweer. Jakób se passie vir die Poolse onafhanklikheid, sy nasietrots en sy onwrikbare teenstand teen kommunistiese oorheersing dwing hom uiteindelik na Suid-Afrika.

Grietjie se Grandfather John dien as brug— tussen haar en haar geheime herkoms, tussen haar en haar ouers, en uiteindelik tussen haar en Jakób. Soos sy, ken hy verlies en eensaamheid. Van hom leer sy dat kulturele, ideologiese en godsdienverskille vervaag wanneer mense mekaar werklik liefhet.

Die alomteenwoordige derdepersoonsverteller dra grootliks by tot die roman se treffende karakterisering. Dikwels, veral aanvanklik, wissel die vertelling selfs van paragraaf tot paragraaf tussen die beperkte insig van die klein dogtertjie en die doelgerigtheid van Jakób en die vryheidsvegters of die bruuskheid van die ander grootmense. Haar halwe begrip van dinge wat sy hoor, versterk die konflik en die knop in haar maag wat nooit heeltemal wyk nie. Ander beelde moduleer na gelang van die konteks: komberse — troos - komberse, roukomberse — treine en hulle suur roetreuk, stasies— gelukkig of hartseer. Treinreise versinnebeeld vir Jakób die lewe; treine wat onstuitbaar voortbeur, simboliseer die noodlot waaraan niemand ontkom nie; stasies is keerpunte op die lewenspad.

Die agtergrond oor Pole, Duitsland, Tsjeggo-Slowakye, die Dietse kinderfonds, asook Suid-Afrika in die vyftiger- en sestigerjare is deeglik nagevors, maar die historiese feite is nooit hinderlik aangelas nie. Dit vorm 'n integrale deel van die vertelling en bied 'n kritiese beeld van die kragtige dryfvere van ideologië kort na die Tweede Wêreldoorlog wat met die jare vervaag het.

Wat ook al die leser se belangstelling — in die geskiedenis, ’n lekker meesleurende *Bildungsroman*, ’n boeiende liefdesverhaal, of ’n roman wat handel oor versoening tussen kulture, ideologieë, tale, rasse, en godsdienste— *Tussen Stasies* stel nie teleur nie. Dit is inderdaad, soos die stofomslag beweer, ’n verhaal van die menslike gees se vermoë om “uit te styg en te oorwin”.

’n Spanningsverhaal by uitnemendheid

Bloemhof, François. 2007. **Jagseisoen.** Pretoria: LAPA Uitgewers. 399 p. Prys: R110,00. ISBN: 978-0-7993-4013-6.

Resensent: H. de Kock
Skrywer en resensent

Vyftien jaar gelede is François Bloemhof bekroon met die De Katprys vir sy debuutroman *Die nag het net een oog*. Met die roman *Spinnekop* en ook sy nuutste roman *Jagseisoen*, keer hy terug na die genre van spanningsverhale. Albei laasgenoemde romans het dieselfde hoofkarakter, die vrouespeurder, Alma van der Pool.

In *Jagseisoen* raak ’n kind weg. ’n Skool word die toneel van misdaad waar onheil broei. Alma van der Pool word daar as onderwyseres ingespan om agter die kap van die byl te probeer kom. Hierdie verhaal gryp die leser vas en sleur jou mee. Jy lees omdat jy moet. Dit kan bloot nie anders nie, want die skryfstyl is loslittig, het soveel momentum dat daar nie ’n enkele gedagte by die leser opkom om dalk die boek neer te sit nie. Dit is waaraan François Bloemhof se lesers gewoond is. Die vinnige skryfstyl behou sy momentum dwarsdeur die roman. Indien ’n mens miskien sou beweer dat dit dalk soms hinderlik kan raak, regverdig die tema en die dringende haas waarmee die saak opgelos moet word, dit wel.

Die karakters pas in hulle ruimte en Bloemhof let fyn op elke woord wat in hulle mond gelê word om die plasing of konkrete ruimte van sy verhaal te beskryf. Juis dít skep die nodige assosiasies by die leser en wek geloofwaardigheid. Die veelvlakkigheid van Alma se karakter ontplooi ook in die verskillende situasies waarin sy haar bevind: as polisievrout, as kamma-onderwyseres, as moeder van Nicola, as geskeide vrou en dogter van ’n gestremde vader.

Alhoewel dit geensins ’n voorvereiste is nie, het die leser wat ook *Spinnerak* gelees het, die voordeel dat hy/sy reeds met die hoof-

karakter bekend is, want Alma van der Pool is as hoofkarakter beslis 'n trekpleister. Só 'n aantreklike, bekende karakter met vele fasette het taamlik baie mag oor 'n leser. Die leser hou van haar, want sy is interessant en boeiend, en identifiseer met haar want sy is menslik. Hierdie vrouespeurder word bepaald nie as 'n statiese figuur uitgebeeld nie. Sy is wat haar werk betref, perfeksionisties en onopgeloste sake beteken net een ding vir haar – sy het misluk (p. 106). Sy is egter nie net die knap, kliniese polisievroutjie nie. Sy het 'n hart, en dit is ook haar komplekse emosies as geskeide enkelouer wat die leser gevange hou. Sy maak foute, emosioneel en professioneel. Juis dit maak haar 'n mens met wie enige leser kan identifiseer. Die newekarakters, soos byvoorbeeld haar dogter, Nicola, en ook haar kollegas, word ook boeiend en baie funksioneel hanteer deurdat hulle sterk lig op die hoofkarakter en dus ook op die verhaal self werp. Die blote teenwoordigheid van haar dogter in hierdie roman waar kinders wegraak, skep spanning. Daar is ook haar enersyds opwindende en andersyds moeilike verhouding met haar gewese man wat haar verwar, want niks is seker nie, “(a)lles is so tussenin” (p. 111). Die emosionele eise van dié verhouding wat sy maar net nie finaal kan afsluit nie, dra by tot die sterk spanningslyn van die roman.

In *Jagseisoen* moet Alma van der Pool as 't ware 'n ander gedaante aanneem, want 'n skool is vir haar 'n vreemde ruimte. Dit is egter juis dáár waar sy haar instink as polisievroutjie moet vertrou en tegeelykertyd begryp, dog opvoedkundig korrek teenoor die kinders en koel professioneel teenoor die personeel moet optree. Te midde van die sosiale trauma by Durbell Hoër, moet sy die spoor van 'n ontvoerder optel. Sy moet die kind vind voordat daar 'n moord plaasvind – dit te midde van lesse wat sy moet voorberei oor “verbode middels en die integriteit van sport” (p. 173). Die leser maak deeglik kennis met die verskillende ruimtes wat met fyn presisie deur Bloemhof uitgebeeld word. Alma se persoonlike lewe in haar meenthuis is byna ontstemmend normaal, haar lewe as onderwyseres by 'n skool waar onheil skuil, hou die aandag. Haar lewe as polisievroutjie interesseer en maak jou bang. Holisties gesien, is daar in die roman die onheilspellende, abstrakte ruimte van boosheid en bedrog wat hierdie vroulike hoofkarakter moet betree – dit is juis wat die leser absoluut gevange hou. Alma se vrese as moeder, as leerkracht en as polisievroutjie word jou eie vrese. Sy beeld al die angste uit waarmee die leser in die moderne Suid-Afrika elke dag worstel. Daarby worstel sy self met 'n ou liefde vir haar gewese man. Sy sukkel om haarself emosioneel van hom te ontknoop. Hierdie

innerlike handeling skep ook spanning wat bydraend is tot die sterk spanningslyn wat deur die uiterlike handeling geskep word.

Goed en kwaad word in die roman nie simplisties teen mekaar afgespeel nie. 'n Kragtige, wrang realisme kenmerk die roman en juis hierdie sterk dinamiek skep die verwagte "suspension of disbelief". Die leser bly dwarsdeur die roman gewillig om te glo – en Bloemhof slaag in hierdie roman goed daarin om 'n sterk interaksie tussen teks en leser te bewerkstellig.

***Springgety* hou die leser aan die raai**

Paul, Chanette. 2007. **Springgety.** Pretoria: LAPA Uitgewers.
558 p. Prys: R150,00. ISBN: 978-0-7993-3877-5.

Resensent: S. Meyer
Fakulteit Opvoedingswetenskappe,
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

Chanette Paul is al sowat twaalf jaar in die liefdesverhaalbedryf. Met *Springgety* bou sy voort op 'n koersverandering in die rigting van spanningverhale wat sy met *Wip van die droomvanger* (1999) ingeslaan het. *Springgety* is daarop toegespits om die leemte te vul wat in Afrikaans bestaan ten opsigte van ontspanningsleesstof wat méér bied as die resepmatige liefdesverhaal, sonder dat dit noodwendig aanspraak wil maak op literêre meriete.

Struktureel volg die roman die patroon van die tradisionele spannings- of speurverhaal. Die sentrale gegewe is 'n misdaad of moord, en in hierdie geval is Fritz Reynecke die mees onlangse toevoeging tot die aantal siele wat deur die jare hulle weg vanaf die krans bokant die dorpie Kruisbaai na die oseaan gevind het, sonder dat sekerheid bestaan of hulle self gespring en of hulle van die krans afgestamp is, of per ongeluk na hulle dood geval het. Soos in die klassieke Agatha Christie-moordstorie, ontwikkel die verhaallyn rondom die pogings om die vermeende wandaad te peil of te verstaan en die skuldige(s) te identifiseer, met die gegewe van 'n misdadiger op vrye voet sentraal ten opsigte van die spanningslyn. 'n Goeie skoot romantiek word egter ook vernuftig by die intrige ingevleg.

Lily Reynecke beland op Kruisbaai ná die huweliksverraad van haar man en die dood van 'n tante wat op emosionele vlak vir haar 'n

moederrol vervul het en wie se huis sy geërf het. Agter haar lê ook 'n tyd in die senekliniek wat verband hou met periodes van geheueverlies. Die afgeleë Kruisbaai met sy vermenging van fynbosgeure en die see- en mosselreuke is 'n misleidend bekoorlike agtergrond, want Lily kom gou agter hoe dik skinder- en ander stories in dié geslote klein gemeenskap loop waar soveel dinge versteek is.

Fritz volg Lily na Kruisbaai in die hoop om 'n onafgehandelde sake-transaksie in sy eie guns te beklank. Woedend oor die teenstand wat sy bied, volg hy haar ook met die paadjie na die krans waarheen sy in haar ontsteltenis koers kry. Dae later spoel Fritz se liggaam uit die see, maar in Lily se geheue is die gebeure op die krans weereens uitgewis. In 'n poging om die verskriklike vermoede van haar eie aandadigheid verkeerd te bewys, word Lily – intelligent en verleidelik en in sommige oë “'n bietjie van 'n tert” – die snuffelaar wat baie méér vrae as sersant Niemand vra en verstriek raak in 'n netwerk van geheime en intriges en vermoedens en hipoteses.

Buiten die onverklaarbare gebeurtenisse en verbintenisse waarin Lily haar vasloop, is daar ook die ontstellende inhoud van 'n dik pak briewe wat Lily in tant Maja se huis vind. In hierdie briewe word Kruisbaai se verlede in terme van donker, soms bisarre gebeure en raaiselagtige verhoudings ontvou. Omdat Lily op Kruisbaai met soveel wantroue en verwarring gekonfronteer word, is wantroue ook die grondslag van haar verhouding met Ben, die argitek met die skerp intellek en die droë humorsin wat sy verstandelik gestremde broer met dieselfde drif en deernis beskerm as wat hy gaandeweg teenoor Lily openbaar.

Die roman praat oor meer as romantiese liefde. Uit die briewe wat Maja met die liefde van 'n ma veertig jaar lank aan Lily rig, kom die boodskap tot stand dat die beste bedoelings van die liefde steeds vol menslikheid en oordeelsfoute is. Ook sê die roman dat die drade van beïnvloeding onontknoopbaar en soms op onverklaarbare wyses vanaf een mens óm ander lewens span. Op Kruisbaai, waar die volmaan en donkermaan die getye reël, kan Lily die invloed verstaan van Maja wat soos die maan om haar en haar gesin gewentel het en hulle lewens soos strome van die oseaan soms diékant toe en soms daardie kant toe getrek het. Dit word ook duidelik hoedat Fritz se persoonlike keuses en sakebesluite feitlik almal op Kruisbaai geraak het. Sy dood verhoog die intensiteit van die spanning rondom die kranssterftes tot die vlak waarop feitlik almal verdag is: die verstandelik gestremde Kassie, die swyende Blanche, Lily met haar vergeettye, die oorgewig Ada en haar ma, Rina, asook Ben met sy dinamiese teenwoordigheid.

Die karakters betrek die leser op 'n persoonlike vlak. Die oortuigende motivering wat die verlede en jeugomstandighede ten opsigte van verskeie karakters se optrede bied, bring vir die leser die moontlikheid om hom-/haarself iewers te vind: in Ben wat as kind net skraapsels van ouerliefde geken het; in Kassie wie se enigste sekuriteit in sy ouer broer lê; in Ada wie se gewigsprobleme haar emosionele onsekerheid verraai; in Rina wat deur haar pa gemolesteer is; of in Maja wat met haar goeie bedoelings en swak oordeelsvermoë diégene rondom haar se lewens eindeloos kompliseer.

Die hegte struktuur en fassinerende storielyn maak van hierdie dik roman meesleurende vakansieleesstof. Daar is genoeg kinkels in die verhaalkabel om die leser tot aan die einde te laat raai.

Christelik-historiese roman stel teleur

Morren, Ruth Axtell. 2007. **Lenteliefde.** Wellington: Lux Verbi.BM. 386 p. Prys: R109,95. ISBN: 78 07963 0598 5.

Resensent: L. van der Merwe
Afrikaanse Stigting, Pretoria

Cherish Winslow is die dogter van Tom Winslow, 'n prominente Engelse skeepsbouer in Haven's End. Haar moeder is oorlede en haar liefde vir die see en vir skepe erf sy van haar pa én haar pa se vakleerling, Silas van der Zee.

Na haar skoolopleiding stuur Tom Winslow vir Cherish na 'n afrondingskool vir twee jaar waarna sy na Haven's End terugkeer met een doel voor oë, naamlik om Silas van der Zee van haar liefde te oortuig. Silas voel egter dat 'n ambagsman nie 'n kans staan om die hart van so 'n besondere en vooraanstaande vrou te wen nie. Aan die ander kant het Tom Winslow ander planne vir Cherish se lewe en probeer hard om haar en Warren Townsend, 'n man uit 'n vooraanstaande familie, te versoen. Cherish sien egter deur haar pa se planne en doen alles in haar vermoë om Silas te wen. 'n Gesteelde soen laat die hoop opvlam, maar Tom Winslow betrap hulle en betaal Silas sonder verwyl af.

Sowel Cherish as Silas gee nie moed op nie en ten spyte van vele terugslae kry hulle krag van Bo en kom uiteindelik by mekaar uit.

Lenteliefde is 'n vertaalde weergawe van die oorspronklike *Lilac Spring* wat in 2005 gepubliseer is.

Lenteliefde as 'n Christelike historiese roman stel teleur. Ten spyte daarvan dat die roman tydens die negentiende eeu afspeel, wat aan die roman 'n ouderwetse karakter gee en die klassieke tematiek van klasseverskille ondersoek, is die karakterisering gestileerd, oppervlakkig, naïef en onrealisties, die momentum van die spanningslyn traag en die teksversorging laat veel te wense oor.

Cherish Winslow se verwagtinge met betrekking tot haar jeugliefde, Silas van der Zee, na haar terugkeer van die afrondingskool kom naïef, onvolwasse en manipulerend oor. Sy bid, "Vader, laat Silas vir my lief wees. Laat hy vir my net so lief wees as wat ek vir hom is. Ek wil hom so graag hê. Dit voel asof my liefde vir hom my uit my nate wil laat bars." (p. 60.)

Silas van der Zee se reaksie op Cherish se pogings is ewe onbeholpe: "Ag, Here! ... Hoekom moes sy juis nou huis toe kom en haar skielik verbeel dat sy een of ander gevoel vir my ontwikkel het?" (p. 159.)

Selfs Tom Winslow se siekte as gevolg van sy haat teenoor Silas wek nie simpatie by die leser nie en word voorspelbaar oorgedra: "Sy woede tas hom fisiek aan. Hy begin seker oud raak, dink hy. Hy voel vaagweg sleg en daar is 'n effense pyn in sy bors, wat hy aan sooi-brand toeskryf." (p. 167.)

Wat die spanningslyn van die roman betref, word die hoofkarakters se innerlike stryd en verhouding met God nie dieper ondersoek nie en die roman se gegewe vervlak na 'n blote liefdesromanse. Die wisseling tussen vertelperspektiewe dra ook nie tot 'n onderhoudende spanningslyn by nie en kan soms steurend vir die leser wees.

Weens die gebrek aan die oorspronklike weergawe, is dit moeilik om die talige aspekte van die vertaling te bespreek. Swak sinstrukture, woordkeuses, spelfoute en argaïsmes doen afbreuk aan enige vertaalde teks en is onverskoonbaar. Die volgende slegs is enkele voorbeelde: "Soos ek buitendien gesê het, ek is te oud dat iemand vir my hoef op te pas." (p. 259); "heupbolla" (p. 23) – die korrekte vertaling, volgens HAT, sou wees "busseltjie"; en "Weenen" (p. 22) in plaas van Wene volgens die AWS.

Die inligting op die agterbladteks is ook misleidend: "In sy donkerste uur moet Silas die krag kry om vir sy lewe te veg én die van sy geliefde Cherish." Silas veg wel aanvanklik teen sy liefde vir haar en

later vir sy liefde vir Cherish, maar sy lewe word nêrens in die verloop van die roman bedreig nie. Lesers wat hou van Christelik-historiese fiksie se keuse mag op hierdie roman val. Of *Lenteliefde* egter aan hulle verwagtings gaan voldoen, is 'n ander vraag. Te veel stel teleur en kan die leser onvervuld agterlaat.

Vierde verhaal in T'sats-reeks

Kotzé, Willem D. 2008. **T'sats se kind.** Pretoria: Protea Boekhuis.
175 p. Prys: R110,00. ISBN: 978-1-86919-201-3.

Resensent: M. Viviers
Skool vir Tale, Potchefstroomkampus,
Noordwes-Universiteit

T'sats se kind is die vierde roman in 'n reeks oor die Boesmans (soos Kotzé na dié groep verwys) en die destydse Kalahari. In hierdie reeks staan die karakter T'sats telkens sentraal. Sy storie begin in die eerste roman in die reeks, *T'sats van die Kalahari*. In hierdie roman word vertel hoe T'sats nadat hy as klein seuntjie deur 'n wit boer in die veld gekry en grootgemaak is, deur die Kalahari "geroep" word en die pad terug na sy wêreld en sy mense vat. In bogenoemde roman sowel as *T'sats, grootste van die groot jagters* word T'sats se avonture in die Kalahari uitgebeeld en geskets hoedat hy mettertyd byna legendariese status onder sy mense verwerf.

T'sats se wraak vertel van T'sats se verlies van sy seun Tkôllie wat saam met sy beste jagters vir die jag van 'n eland (wat as kroonwild verklaar is) deur die polisie gearresteer word. Die magistraat wat die gevange Boesmans verhoor, haal die jong Tkôllie uit die tronk en gee hom vir 'n wit boer om groot te maak. Hy besluit ook om, ten spyte van sy offisiere se teenkanting, die Kalahari met die staatskoerant in te vaar en vir die Boesmans te gaan verduidelik waarom hulle nie meer mag elande jag nie. T'sats, wat wil wraak neem op diegene wat sy seun en jagters gearresteer het, dood magistraat Van Ryneveld tydens hierdie ekspedisie. Ironies genoeg is Van Ryneveld een van die min wit amptenare wat simpatiek tot T'sats en die ander Boesmans se saak staan en die magistraat se wens om Tkôllie uiteindelik weer met sy familie te verenig, gaan na sy dood verlore. Tydens hierdie voorval skiet die magistraat T'sats egter ook dood.

In *T'sats se kind* is Tkôllie die protagonis. Hy het as 't ware die aflosstokkie by sy vader oorgeneem. In detail word geskets hoe die verskrikte Tkôllie sy intrek neem op boer Freek van Staden se plaas. Diegene wat die hele reeks gelees het, sal die siklisiteit daarvan opmerk – soos sy vader, word die jong Tkôllie by wit mense groot, 'n ondervinding wat hom waarskynlik beter daarop voorberei om (soos sy vader) die leierskap van sy groep oor te neem in 'n era waar die wit man met sy moderne wapens 'n bedreigende teenwoordigheid óók in die Kalahari is.

In *T'sats se kind* word dus sterk voortgebou op die verhaal wat in *T'sats se wraak* vertel word. Die leser kry 'n blik op wat die dood van T'sats en die magistraat voorafgegaan het (naamlik Tkôllie se verblyf by die Van Stadens) asook die gevolge van hulle sterftes. Daar word byvoorbeeld geskets hoe die wit gemeenskap sowel as die Boesmangemeenskap op hulle onderskeie leiers se dood reageer. Die verhaal van nog 'n Boesman, die polisiepoorsnyer Jsaan, kom ook na vore. Soos T'sats en Tkôllie is ook hy deur wit mense grootgemaak. Sy hart dwing egter terug na die Kalahari en die Boesmans. Anders as T'sats en sy seun, het Westerse inmenging hom egter van sy mense vervreem en hulle beskou hom as 'n verraaier wat die polisie en magistraat na hulle staning gelei het.

Kotzé meng in hierdie roman dikwels die feitelike met die fiktiewe. Die fiktiewe karakter van T'sats het sy wortels in 'n Boesman (óók genaamd T'sats) saam met wie die skrywer as kind in die Kalahari skape opgepas het. In sy biografiese debuut *Voetspore in die Kalahari* gee Kotzé te kenne dat hy baie by dié Boesman oor die veld en die Boesmans se gebruike geleer het. 'n Tweede aspek in hierdie roman wat ooreenstem met 'n ware gebeurtenis, is die dood van magistraat Van Ryneveld nadat hy deur 'n Boesman met 'n gifpyl geskiet is. Kotzé gee egter te kenne dat die spesifieke omstandighede van die magistraat se dood onduidelik is en die Boesman wat die moord gepleeg het se identiteit onbekend is.

Die feitelike aspekte van die roman word deur heelwat historiese inligting belig. Kotzé bied onder meer 'n kaart van die omgewing waar die verhaal afspeel voor in die roman; 'n "Voorwoord" oor die werke en verhaallyn wat *T'sats se kind* voorafgegaan het; "Endnote" waarin daar deurgaans aspekte van Boesmangebruike en die omgewing toegelig word; 'n "Verantwoording" waarin die verskillende geskiedkundige weergawes van die magistraat se dood aangebied word; asook 'n volledige bronnelys van die geskiedkundige, geografiese en kultuurhistoriese bronne wat vir die skryf van die roman geraadpleeg is.

T'sats se kind bied 'n blik op 'n verlore tyd en volk. Dit dui ook op die botsing van kulture en die tragiese misverstande wat dit tot gevolg kan hê. As gevolg van stereotipering gaan die individu verlore – T'sats verwag bedreiging van alle wit mense en skiet daarom die simpatieke magistraat; Freek van Staden verwag dat Tkô!lie vyan-diggesind is en sal weghardloop van sy plaas, daarom maak hy hom met 'n riem vas. As T'sats wel deur die magistraat doodgeskiet word en Tkô!lie uiteindelik wegloop van die Van Stadens, wil dit voorkom asof die groep se vooroordeel dit vir die individu onmoontlik maak om aan die stereotipe te ontsnap.

In vele opsigte is hierdie roman, soos die res van die romans in die reeks, 'n avontuurverhaal. Hierdie keer is die avontuur nie dié van T'sats nie, maar wel van sy seun. Diegene wat die voorafgaande verhale gelees het, behoort hierdie roman ook te geniet. Soos Kotzé in die "Voorwoord" van *T'sats se kind* aandui, is die roman 'n verhaal op sy eie en as 't ware ook 'n avontuur op sy eie. Lesers wat dus onbekend is met die res van die reeks, maar 'n liefde het vir avontuur- en Boesmanverhale, sal ook by *T'sats se kind* aanklank vind.

